

Şorena Xuxua

“İkinci dil kimi, gürcü dilini tədris et” proqramı – müəllim

Teatrallaşdırılmış layihə-dərs – ikinci dili kimi Gürcü dilinin tədrisinin səmərəli metodu

Abstrakt

Qeyri-gürcüdülli məktəblərdə teatrallaşdırmaya məktəb təhsil prosesinin aktivləşdirilməsi vasitəsilə baxıla bilər, əgər ki, teatrallaşdırma modelinin işlənilib hazırlanması təmin edirsə: a) tərbiyə, təlim və şəxsi inkişafın birliyini; b) şərik olmaq, refleksiya və verballaşdırma imkanını; bu halda, teatrallaşdırma avtentik dram səhnəsinin gerçəkləşdirilməsi üçün incəsənət üçün səciyyəvi bütün təsviri üsullardan istifadə edən və təmin edən didaktik vasitəyə çevrilir:

a) fənlərarası inteqrasiyanı, b) rəsmi, fənnə istiqamətlənmiş tədrisin, qeyri-rəsmi, əməli-prosesual formada şəklinin dəyişdirilməsini, c) həmfikirlər qrupunun formalaşması və şəxsi eyniləşdirmənin stimullaşdırılmasını.

Qeyri-gürcüdülli məktəblərdə dövlət dilinin (gürcü) ikinci dil kimi tədrisi bir sıra çətinliklərlə əlaqədardır. Yenicə tətbiq olunan çoxsəviyyəli dərsliklər həqiqətən də dilin mənimsənilməsinə dəstək verir, bilik və uşaqların imkanlarını nəzərə alırlar, amma icbari elementi təşkil edir və dili öyrənənlər arasında anlaşılmaz, passiv ziddiyətlər yaradırlar; müvafiq olaraq köməkçi ədəbiyyatın və həm bir sıra məktəb, eləcə də sinifdən xaric fəallıqların istifadəsinin dilin mənimsənilməsində böyük əhəmiyyətləri var.

İkinci dil kimi gürcü dilinin tədrisi zamanı səmərəli metodlardan biri yaradıcılıq elementlərinin dərsə daxil edilməsidir. Bu cəhətdən maraqlı pedaqoji modelləşdirmə forması - **teatrallaşdırma**dır. O, strukturca sinif və sinifdən xaric fəallıqları birləşdirir, fənlər

arasında inteqrasiyanın yaxşı vasitəsidir. Eyni zamanda, istənilən effektin alınması üçün bu fəallığın hər iki istiqamətini qeyd etmək lazımdır – a) teatrallaşdırma elementinin dərs prosesinə daxil edilməsi və b) teatrallaşdırma elementlərinin sinifdən xaric elementlərdə istifadəsi – sinxronlaşdırma.

Qeyri-gürcüdülli məktəblərdə, bizim fikrimizcə, gözəçarpan effekti qəhrəmanlıq patetikasi ilə tarixi ədəbiyyatın adaptasiyası verir, hansını uşaqlarda kommunikasiya vərdiş-bacarıqlarının mükəmməlləşməsinin, dominant etnosun mədəniyyəti və tarixinə olan marağın stimullaşdırılmasının vasitələrindən biri kimi qəbul etmək olar.

Gürcüstan tarixindən götürülən mövzunun monotamaşaya çevrilməsi və onun rol oyunları ilə yerinə yetirilməsi dərs prosesini

həvəsli edir, dərsə cəlb olunmanı artırır, uşaq tarixi mətnlər üçün səciyyəvi olan dil konstruksiyalarını, tarixi faktları asanlıqla yadında saxlayır və nəticə olaraq leksik ehtiyatını zənginləşdirir.

Dövrün, qəhrəmanların və kommunikasiya materialının seçiminə patetika, emosional ekstrapolyasiya imkanı və sadə, amma yeni dil materialları ilə zəngin konstruksiyalar səbəb olur. Vacibdir ki, tarixi mətnin adaptasiyası zamanı şagirdlərin özləri konkret halı və ya şəxsi seçsənlər və buna əsasən də tamaşa qurulsun. Mətn üzərində birgə iş uşağın, konkret personajla identifikasiyasına dəstək verir. Şagird ona yaxın olan və məşhur leksika ilə danışır. Ola bilsin ki, bu leksika o dövrdə istifadə olunmurdu, amma konkret solum üçün uyğundur və müvafiq bir xarakter alınır. Şagird bu zaman özünü hər hansı bir məktəbin və ya sinfin deyil, tarixi bir dövrün parçası hesab edir.

Xüsusilə də monoetnik məkanda yaşayan şagirdlər qrupu ilə bu metodun sınaqdan keçirilməsi vacibdir, metod onlar üçün dövlətin tarixini vərəqlərdən çatdırılan quru rəqəmlərin xronologiyası deyil, vətənin keçmişini canlandıran epizoda çevirir, onun özü keçmişin parçası və əsas qəhrəmanı olur. Onun tərəfindən təqdim edilən qəhrəmanın taleyinə düşən bütün ağrı və problemləri, qələbə və ya məğlubiyyəti anlayır və hiss edir... Gürcü dili klubunda (qeyd olaraq qısa bir izahat – hansı klubdan söhbət gedir) səhnələşdirilən şahın bədbəxt sevgisi

haqqında “Davit Ağmaşenebeli” tamaşasında şagirdlər həmin dövrü və 16 yaşlı şahın ağır yükə çevrilən çətinliklərini dərinlən analiz edirlər...

Mətnin nəqəratında təkrarlanır: “Şahın və yaraşsın”.... Bütün döyüşlərdən öncə Davit Qiorqi Çxondideli ilə məsləhətləşir və bütün mübarizə nəticəsini onunla təhlil edirdi.... Bu an xronoloji informasiyanın qəbul edilməsini və alınan biliyin möhkəmliyi və dərinliyini əldə edir, hansı ki, adi dərslə prosesini xarakterizə etmir. Quru, tarixi faktların insani emosiya ilə - sevgi və ya nifrətlə - müqayisə edilməsi uşağın yaşı üçün hadisəni və ya qəhrəmanı uyğun edir, müəyyən əhval-ruhiyyə yaradır, tarixin əvvəllər əzbərlənəsi informasiya toplusu kimi görünən aspektlərinə qarşı marağı oyadır.

Hər bir ədəbi əsər yaradıcının aid olduğu dövrün ruhunu daşıyır. Bunun üçün də integrativ, teatrallaşdırılmış layihə-dərs zamanı yaxşı nəticənin alınması tarixi hadisə ilə və qəhrəmanla emosional yaxınlıqda olan bədii mətnin əlavə edilməsidir. Ayrılıqda götürülən Ana Kalandazenin “Ayağımı tapdaladınız” şeiri qeyri-gürcüdülli məktəb şagirdləri üçün qarışıq görünür, dil cəhətdən də sinif məkənində kifayət qədər ağır anlaşılır, amma “Davit Ağmaşenebeli” dərslə-layihəsində, hansında çar insanların günahlarını dəfələrlə xatırladır, onun bütün həyatı səhnədə təqdim edilir və tamaşa atalar sözü ilə bitir, qəhrəmanlardan biri isə bu şeiri söyləyir, poetik əsər adekvat şəkildə

anlaşılır, mətn isə - bütün iştirakçılar üçün tanış və emosional cəhətdən qəbul edilən olur.

Emosiyaya əhval-ruhiyyə səbəb olur və yeni dil konstruksiyaları ilə yüklənmiş mətnin öyrənilməsi ilə müşayiət olunan çətinlikləri dəf edir. “Georgievsk traktatı” layihə-dərsi Gürcüstan üçün çox əhəmiyyətli dövrünün təsvirindən ibarət idi: tamaşanın gedişində carçılar çar Erekleyə siyasi vəziyyəti çatdırır, Erekle hakim Solomonla birlikdə məsləhətləşir və ehtimal fikir söyləyir ki, ola bilsin ki, Georgiyevski traktatı yerinə yetirilməsin, müqavilənin imzalanma tarixi dəfələrlə 1783-cü il kimi qeyd olunur, sərkərdələrdən biri xəbər gətirir ki, Rusiya verdiyi vədinə əməl etmir və döyüşdən əvvəl Totleben geri çəkilir. Yaranmış vəziyyətin çətinliyini iştirakçılar belə bir sadə ifadələrlə ifadə edirlər: “Rusiyanın öhdəliklərini yerinə yetirmək zamanı çatıb”, “Rusiyanın bizim tərəfimizdə durması zamanı gəlib çatdı”, “General Totlebenin ordusu haradadır?”, “Rusiya bizə yardım etmək fikrində deyil, Totleben geri döndü”, “Totlebendən cavab yoxdur”... Çar qeyd edir ki, Gürcüstan düşmənlə üzbəüz qaldı: “Sabah Gürcüstan Ağa Məhməd xanın çoxminlik qoşunu qarşısında təkbaşına döyüşəcək”. Bir neçə sözlə orduya müraciət edir: “Tanrı Sizi qorusun”.

Bir nəzərdən, mətn elə də çətin deyil, hekayət də geniş deyil, amma emosional yükü böyükdür - mübarizələrin, müharibənin sonunda təəssüflə söyləyir: “Vətənin müdafiəsində çoxlu sayda gürcü canından

keçdi”, dialoqda Solomon bunu təsdiq edir və çarı təhlükə haqqında xatırladır: “Ağa Məhməd xan qəddar və etibarsızdır. Əgər Rusiya yardım etməzsə, Gürcüstan qələbə çala bilməyəcəkdir. Mətni bir cümləsində tam səhnənin pafosunu birləşdirən aparıcı aparır – “Zəifləmiş ölkəni Rusiya qəsb etdi” - tamaşanı canlandırılmış şəkil yerinə yetirir, 2 şagird qılınc gətirir, 3 uşaq “Algeti küçükləri”-nin abidəsinin imitasiyasını edir və hamı birlikdə şeiri oxuyur: “Yenə də böyüyəcəklər”, bu da nikbin-vətəndaşlıq notasında tamaşanı daha da canlandırır.

Bizim fikrimizcə, belə bir növdə daxil edilən tarixi mövzu təəssürat yaradır, alınan məlumat möhkəm həyat təcrübəsi olur və ən əsası odur ki, yaradıcılıq fəallığı zamanı cəlb olunma göstəricisi yüksək olur. Tamaşada akademik nailiyyətlərinə baxmayaraq bütün şagirdlər iştirak edirlər. Əgər dərs prosesində dərsə yalnız həmişə yaxşı oxuyan tək-tək şagirdlər cavab verirlərsə, bu səhnəyə hamı cəlb olunub – bəziləri bir cümlə söyləyir, hətta “bəli, şahım”, bəziləri kütləvi səhnələrdə iştirak edir və birlikdə səslənilir: “Bizə alqışlar”, amma bütün hamı iştirak edir və öz imkanlarına əsasən onlara rollar paylanır.

Əlbəttə ki, layihənin iştirakçısı birinci növbədə öz rolunu öyrənir. Amma eyni zamanda yadında saxlayır ki, kimdən sonra çıxış etməlidir. Bundan irəli gələrək, tamaşanı bütövlükdə dinləyir və müəyyən məlumat əldə

edir, emosional səhnələrə qoşulur, tam diqqətini tamaşaya cəmləşdirirlər.

Praktiki təcrübəmdən irəli gələrək, əminliklə etiraf edə bilərəm ki, uşaqların öz-özünü gerçəkləşdirmələri məhz belə bir fəallıqlar zamanı baş verir, növbəti layihə-dərsdə onların özləri daha çox sözlərdən ibarət parçaları tələb edirlər, onlarda istək yaranır ki, məşhur şahların rollarını ifa etsinlər. Bu zaman marağın daha da cəmləşdirilməsi üçün müsabiqə keçirir və kim daha yaxşı ifa edərsə, münisflər balların əsasında bu və ya digər rolu bölürlər. Məni təəccübləndirən o idi ki, bir çox hallarda yüksək akademik nailiyyətlə seçilməyən, ancaq böyük məsuliyyətlə rollarına yanaşan şagirdlər qalib gəlir və onlar qələbə ruhu ilə daha çox nailiyyət əldə edirdilər. Bundan irəli gələrək, tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, teatrallaşdırılmış layihə-dərsə daxili və ya xarici motivasiyanın artması çox dəstək verir.

Bütün şagirdlər eyni vəziyyətdə olurlar, çünki əhəmiyyəti yoxdur ki, kimin deyiləsi neçə mətni var, əsas odur ki, kim öz rolunu necə ifa edəcəkdir, çünki metodun istifadəsində bu, olduqca əhəmiyyətlidir. Qeyri-gürcüdülli məktəblərdə gürcü dilinin yaxşı öyrənilməməsi kommunikasiyanın olmadığını bildirir, avtomatik olaraq öyrənilir amma başa düşmədiyində sinif və fərd, müəllim və şagird arasında yadlaşma prosesi başlayır. Layihə-dərs zamanı isə hamı bir-birinə yardım edir, uşaqlar tərəfindən aydın olmayan sözlər tərcümə olunur, dəfələrlə təkrarlanan sözləri hamı yadda

saxlayır, xüsusilə də bu sözlər hazırlıq prosesində dəfələrlə təkrarlandığında.

* * *

Teatrallaşdırılmış layihə-dərsin növlərindən biri bədii mətnin rollarla oyunun yerinə yetirilməsidir. Şagirdlər əsəri öyrənir və məzmunun mənimsənilməsindən sonra mətn adaptasiya olunur və tamaşa kimi canlandırılır. Müəllimin bütün siniflə birlikdə ssenarini hazırlaması çox vacibdir, şagirdlərin özləri rolları seçir, jestləri, mimikası, geyimi və ya emosiyaları mətnə uyğunlaşdırırlar. Yüksək akademik nailiyyətli şagirdlər elə oradaca çoxsözlü qəhrəmanı, nisbətən passiv uşaqlar isə onlar üçün asanlıqla ifa ediləcək azcümləli personajı seçirlər, amma bədii mətnin rollarla təqdimatı zamanı hətta sözsüz rolu olan iştirakçı tamaşaya diqqətlə qulaq asır, süjeti, mətni yadında saxlayır ki, lazım olduğunda səhnələrə qatılsın. Uşaqlar öz tərəflərindən seçdikləri səhnəyə məsuliyyətlə yanaşırlar və onların cəlb olunma səviyyəsi yüksək olur. Bir neçə məşqdən sonra əvvəllər məzmun baxımından öyrənilən əsər, vizual təqdimatdan sonra daha canlı və qavranılan olur, baş və ya ikincidərəcəli qəhrəmanların emosiyaları, hissləri – yaxın, onlar tərəfindən canlandırılan qəhrəmanlar kitabdan real aləmə keçir və onların sözləri ilə danışirlər.

Məqsədin birliyindən irəli gələrək, teatrallaşdırılmış, integrativ layihə-dərsdə iş zamanı şagirdlərin qrupda iş bacarıqları inkişaf

edir, onlar yeniliyə qarşı daha açıq olurlar və bu da sağlam və həvəsli dərslər mühitini yaradır.

Shorena Khukhua

*Program “Teach Georgian as a second Language”
Teacher-consultant*

Role-Playing - Effective Method to Teach Georgian as a Second Language

ABSTRACT

Role-playing for state language teaching in non-Georgian schools can be considered as an opportunity of activation in educational process that should be ensured: a) Combination of educational training and personal development b) Relationship of reflection and verbalization that makes role-playing to didactical tool, which is the opportunity to present authentic dramatical sciences with using of various artistic tools. Meanwhile role-playing promotes: a) the integration between subjects, b) transformation a formal teaching to a non-formal. c) Formation of persons with identity ideas, and stimulating personal identity.